

Notitie vleermuizen

Centrumplan Brunssum

2011

Notitie vleermuizen Centrumplan Brunssum 2011

Status: definitief, 24 augustus 2011

In opdracht van:

Contactpersoon: dhr. B. Habets

Bureau Meervelt,
Ecologisch onderzoek en advies

Ing. R.A.J. Pahlplatz en C.E. Linders

Projectnummer: 11-083

Foto omslag: Zicht op plangebied

1. INLEIDING

1.1 Aanleiding

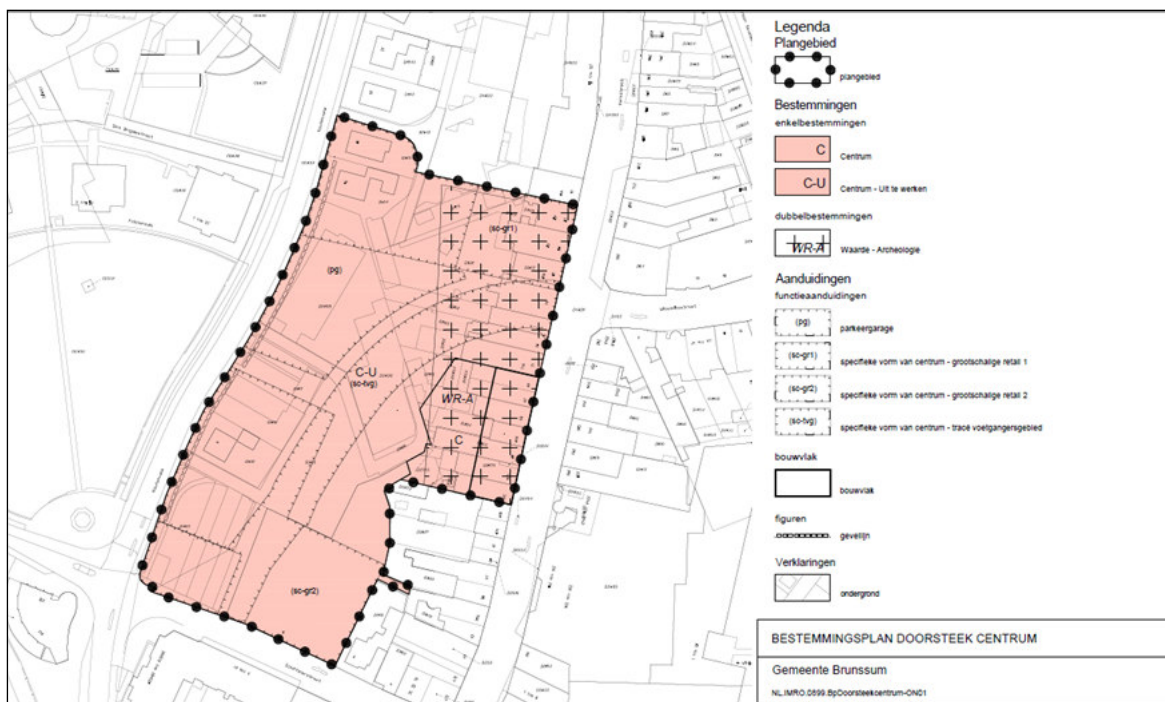
De gemeente Brunssum werkt aan de vernieuwing van het centrum van Brunssum. In het 'Masterplan Centrum' wordt het gebied met het oog op de toekomst ingericht. Voor alle functies -winkelen, zorg, wonen, onderwijs en welzijn, cultuur en sport- is bepaald waar deze het beste tot hun recht komen. Voor deze ontwikkelingen wordt een nieuw bestemmingsplan opgesteld. Flora en fauna vormen een van de onderdelen van het nieuw op te stellen bestemmingsplan.

In een eerder uitgevoerde quickscan flora en fauna Centrum Brunssum (SAB Arnhem BV, 2009) is geconstateerd dat het merendeel van de bebouwing mogelijk geschikt is voor vleermuizen. Vleermuizen genieten een strenge Europese bescherming in de Habitatrichtlijn en nationale bescherming in de Flora- en faunawet.

Geonius heeft Bureau Meervelt verzocht na te gaan in hoeverre beschermde flora en fauna (specifiek: vleermuizen) in het plangebied aanwezig zijn. Doel van deze notitie is inzichtelijk te maken wat de betekenis is van de beschermde natuurwaarden in het plangebied en welke vervolgstappen genomen dienen te worden.

1.2 Beschrijving plangebied

Het plangebied ligt in het centrum van Brunssum en bestaat vrijwel geheel uit verhardingen en bebouwing. De bebouwing omvat onder andere een grote supermarkt, verschillende winkelpanden en enkele woonhuizen. Verhardingen bestaan uit een grote parkeerplaats, trottoir en terrassen in tuinen. De enige groene elementen in het plangebied zijn grasveldjes (plantsoen/parkachtige elementen), een aantal kleine tuinen en enkele bomen.

Figuur 1: Begrenzing plangebied.

Figuur 2: Begrenzing plangebied (Google Earth).

1.3 Voorgenomen ontwikkeling

In het centrum van Brunssum wordt een herinrichting gepland. Een aantal gebouwen in dit gebied wordt hiertoe eerst gesloopt.

1.4 Opzet van de notitie

Het wettelijk vastgestelde soortbeschermingskader wordt kort beschreven in hoofdstuk 2. In hoofdstuk 3 worden de aanpak en resultaten weergegeven en worden te nemen mitigerende maatregelen voorgesteld. In hoofdstuk 4 worden de conclusies weergegeven.

Figuur 3 en 4: Impressie van het plangebied.

2. DE FLORA- EN FAUNAWET

In de Flora- en faunawet is de soortbescherming geregeld. De Flora- en faunawet (AMvB art. 75) deelt beschermde soorten in drie tabellen in. Voor soorten in tabel 1 geldt een algemene vrijstelling bij ruimtelijke ontwikkelingen. Voor soorten in tabel 2 is een ontheffingsaanvraag noodzakelijk, tenzij de werkzaamheden worden uitgevoerd volgens een door het Ministerie van EL&I vastgestelde gedragscode. Soorten genoemd in tabel 3 van de Flora- en faunawet (waaronder de soorten uit bijlage IV van de Habitatrichtlijn) zijn streng beschermd.

Verboden is:	
Beschermde planten:	
Artikel 8	het plukken, verzamelen, afsnijden, uitsteken, vernielen, beschadigen, ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.
Artikel 13	het vervoeren of onder zich te hebben (in verband met verplaatsen).
Beschermde dieren:	
Artikel 9	dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.
Artikel 10	dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.
Artikel 11	nesten, hollen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.
Artikel 12	eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.
Artikel 13	planten of producten van planten, of dieren dan wel eieren, nesten of producten van dieren, behorende tot een beschermde inheemse of beschermde uitheemse plantensoort onderscheidenlijk een beschermde inheemse of beschermde uitheemse diersoort te vervoeren of onder zich te hebben (in verband met verplaatsen).

Vaak gaan werkzaamheden en de bescherming van soorten goed samen. Indien het werk zodanig wordt ingericht, dat geen schade wordt toegebracht aan beschermde soorten is een ontheffingsaanvraag niet noodzakelijk. Maatregelen om schade te voorkomen worden 'mitigerende maatregelen' genoemd.

In de Flora- en Faunawet is een zorgplicht opgenomen. Dit houdt in dat voorafgaand aan de ingreep alle maatregelen dienen te worden getroffen om nadelige gevolgen op flora en fauna voor zover mogelijk te voorkomen, te beperken of ongedaan te maken. Deze zorgplicht geldt altijd, ook als er ontheffing of vrijstelling is verleend.

De aanwezigheid van de soortgroep 'vleermuizen' vormt een bijzondere uitdaging bij het uitvoeren van projecten. Dit komt omdat deze soortgroep een nachtelijke en verborgen leefwijze kent en een complexe structuur van verblijfplaatsen. Objecten waar een grote kolonie huist, zijn tijdens een ecologisch veldonderzoek goed te traceren. Als er maar een of enkele vleermuizen gebruik maken van een object wordt dit moeilijker. In bijna elk dorp en elke stad zijn vleermuizen aanwezig. Ze worden vaak foeragerend of op weg naar een foerageergebied gezien. In principe zijn alle objecten met spleten en holten potentieel geschikt als verblijfplaats; in praktijk betekent dat dat zeer veel gebouwen potentieel geschikt zijn. Als tijdens een oriënterend veldbezoek, of op basis van bekende informatie indicaties zijn gevonden dat een vaste verblijfplaats aanwezig is, of op grond van expert judgement de inschatting gemaakt wordt dat een object van grote betekenis kan zijn voor vleermuizen, wordt een uitgebreider, soms jaarrond onderzoek uitgevoerd.

Ecologische functionaliteit

Belangrijk is het behouden van de ecologische betekenis van het plangebied voor eventueel aanwezige beschermde flora en fauna waaronder vleermuizen. Dit wordt door het Ministerie van EL&I (www.hetInvloket.nl) aangeduid als behoud van ecologische functionaliteit. Soms zijn er maatregelen nodig voor het behoud van deze ecologische functionaliteit. Deze maatregelen kunnen worden onderscheiden in:

- maatregelen voor het behoud van vaste rust- en verblijfplaatsen;
- maatregelen voor het behoud van de functies leefgebied;

Het gaat hier om vaste rust- en verblijfplaatsen die geregeld worden gebruikt, niet incidenteel. De maatregelen dienen ervoor te zorgen dat een plek of gebied blijft voorzien in alles dat nodig is om de soort duurzaam in stand te houden. De maatregelen moeten voorkomen dat er negatieve effecten op de kwaliteit en kwantiteit van de functies van het leefgebied (voortplantingsplaats of vaste rust- en verblijfplaats) van de beschermde soort optreden.

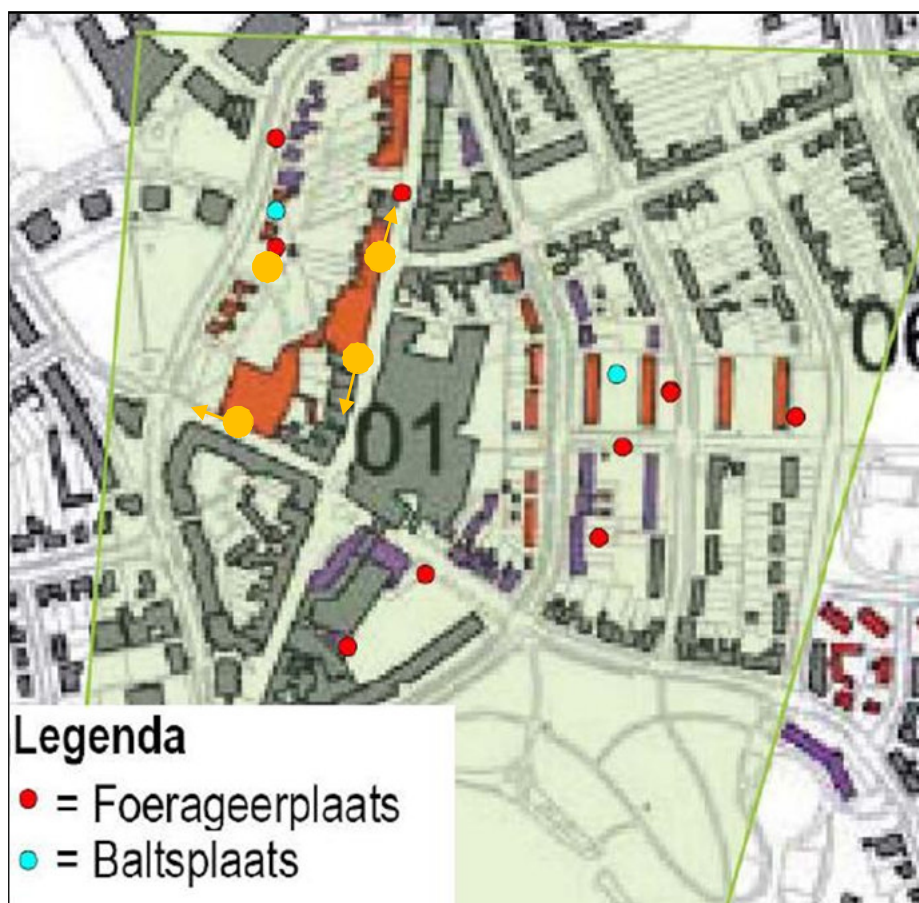
Als er voldoende maatregelen kunnen worden genomen om schadelijke effecten op beschermde diersoorten in het plangebied te voorkomen dan is een ontheffing niet aan de orde.

Als er geen of onvoldoende maatregelen genomen kunnen worden en schadelijke effecten op beschermde diersoorten in het plangebied niet te voorkomen zijn dan dient een ontheffing te worden aangevraagd.

3. AANPAK EN RESULTATEN

3.1 Eerder onderzoek

In juli 2009 is door SAB Arnhem BV een 'Quickscan flora en fauna Centrum Brunssum' (SAB Arnhem, 2009) uitgevoerd. Hierin is geconstateerd dat het merendeel van de bebouwing mogelijk geschikt is voor vleermuizen. In september 2009 is zijn twee veldbezoeken uitgevoerd door Adviesbureau Mertens (Adviesbureau Mertens, 2009), waarbij alleen de Gewone dwergvleermuis in het plangebied is aangetroffen (zie rode en blauwe stippen in figuur 5). Binnen het plangebied zijn een aantal foerageerplaatsen en een baltsplaats opgemerkt (zie figuur 5).

Figuur 5: Waarnemingen van gewone dwergvleermuis (Adviesbureau Mertens, 2009).

● Waarnemingen aanvullend avondbezoek van 16-8 met vliegrichting.

3.2 Aanvullend avondbezoek

Aanvullend op het eerder uitgevoerde veldbezoek is op 16 augustus een avondbezoek (21.00 - 22.30 uur) aan het plangebied gebracht. Tijdens het veldbezoek werden vier exemplaren van de Gewone dwergvleermuis waargenomen ruim na zonsondergang. De waarnemingen hadden betrekking op zowel langsvliegende (figuur 5, met pijl) als foeragerende (figuur 5, zonder pijl) exemplaren. Vaste rust- en verblijfsplaatsen werden **niet vastgesteld**. Andere soorten werden niet aangetroffen. Voor meer informatie over de Gewone dwergvleermuis wordt verwezen naar bijlage 1.

3.3 Conclusies onderzoeken

Op basis van de veldbezoeken in 2009 en 2011 wordt geconcludeerd dat het plangebied van betekenis is voor de Gewone dwergvleermuis. De functies van het plangebied zijn (marginaal) foerageergebied en vliegroute (route van verblijfplaats naar foerageergebied).

Gezien de aanwezigheid van relatief oude panden in de directe omgeving van het plangebied (die zeer geschikt zijn als verblijfplaats) heeft de huidige populatie van de Gewone dwergvleermuis in de omgeving voldoende alternatieve verblijfplaatsen voor alle relevante functies (verblijfplaats, paar, kraam en winter). Het mogelijk wegvallen van een of enkele van de verblijfplaatsen in de te slopen gebouwen tast de functionaliteit van het leefgebied van vleermuizen niet aan.

Er zijn onzekerheden die ook met het uitbreiden van het onderzoek naar vleermuizen nooit helemaal ondervangen kunnen worden. De aanwezigheid van vaste rust- en verblijfplaatsen is nooit geheel uit te sluiten gezien de verborgen leefwijze. Potentieel geschikte verblijfplaatsen zijn in en in de omgeving van het plangebied in ruime mate voorhanden. Daarnaast kan niet uitgesloten worden dat andere soorten vleermuizen eveneens gebruik maken van het plangebied. In het plangebied gaat een aantal potentieel geschikte verblijfplaatsen verloren. Om die reden worden mitigerende maatregelen voorgesteld.

3.4 Mitigerende maatregelen tijdens de sloopwerkzaamheden

Uit het oogpunt van zorgvuldig handelen dienen tijdens de sloop de volgende mitigerende maatregelen te worden genomen:

- Door het creëren van onaantrekkelijke omstandigheden (licht, kou, tocht) worden eventueel aanwezige vleermuizen ontmoedigd om zich te vestigen in de te slopen opstallen. Dit kan worden gedaan door gaten in de buitenmuren te maken, waardoor de spouwmuren niet meer geschikt zijn als verblijfplaats. Het maken van gaten in de buitenmuren dient enkele weken voorafgaand aan de sloop te worden uitgevoerd;
- Slopen wordt uitgevoerd door middel van strippen, oftewel voorzichtig verwijderen van onderdelen van het dak voorafgaand aan verdere sloop;
- Daklijsten zijn te beschouwen als een potentieel geschikte verblijfplaats voor vleermuizen. Voorafgaand aan de sloop dient de daklijst onaantrekkelijk te worden gemaakt als verblijfplaats. Dit kan worden bewerkstelligd door delen te verwijderen waardoor tocht optreedt. Hierdoor hebben aanwezige vleermuizen de kans een ander onderkomen te zoeken;
- De voor vleermuizen meest gunstige periodes om te slopen zijn:
 - eind maart tot en met april, tijdens een warmere periode. De dieren zijn dan niet meer in winterslaap en kunnen zelfstandig een andere verblijfplaats zoeken. De overwinteringsperiode is voorbij en de kraamperiode is nog niet begonnen.
 - half september tot eind oktober, tijdens een warmere periode. De dieren zijn dan nog niet in winterslaap en kunnen zelfstandig een andere verblijfplaats zoeken. De paartijd is voorbij en de overwinteringsperiode is nog niet begonnen (slopen kan eventueel nog in november, mits de temperatuur 's nachts niet meer dan vijf nachten achtereenvolgens onder de 3° Celsius en overdag onder de 8° Celsius komt).
- Indien tijdens de sloop (lethargische) vleermuizen worden aangetroffen, dienen de dieren met rust te worden gelaten en dient het sloopwerk op deze plek tijdelijk stilgelegd te worden. De dieren kunnen dan op eigen kracht een andere verblijfplaats opzoeken.

3.5 Aanbrengen vaste rust- en verblijfplaatsen

Een extra maatregel (niet vanuit een wettelijke verplichting) om de zorgvuldigheid te betrachten, is het ophangen van twee grote vleermuiskasten voorafgaand aan de werkzaamheden. Grote kasten zijn geschikt als verblijfplaats en voortplantingslocatie. Bij de plaatsing van kasten dient rekening te worden gehouden met de volgende voorwaarden:

- voorzijde wordt gericht op het zonlicht, zuid of zuidwest;
- kast wordt opgehangen op een rustige plek, met weinig verstoring;
- kast wordt gehangen in de luwte;
- aanvliegroute dient vrij te zijn. Geen takken of bladeren voor de invliegopening of direct onder de kast;
- kast wordt gehangen op een minimale hoogte van 3 meter (bij voorkeur tussen de vijf en 10 meter hoogte).

Om de betekenis van het plangebied voor vleermuizen duurzaam te ontwikkelen verdient het aanbeveling in de te ontwikkelen nieuwe gebouwen (delen van) spouwmuren vrij te laten van isolatie en toegankelijk te maken door het aanbrengen van stootvoegen.

4. CONCLUSIES

Door het nemen van de voorgestelde mitigerende maatregelen en het op die manier betrachten van de zorgvuldigheid ten aanzien van potentiële vaste rust- en verblijfsplaatsen treedt geen conflict op met de verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet. De duurzame functionaliteit van de leefomgeving van de Gewone dwergvleermuis komt niet in het geding door de sloop en herinrichting van het plangebied. De vastgestelde functies van foerageer- en vlieggebied blijven tijdens en na de voorgenomen ontwikkelingen behouden.

5. LITERATUURLIJST EN WEBSITES

Adviesbureau Mertens, 2009. Het voorkomen van vleermuizen in een aantal reconstructielocaties in het centrum van Brunssum. Tussenrapportage september 2009.

Besluit houdende wijziging van artikel 75 van de Flora- en Faunawet . 2005.

Besluit inwerkingtreding Flora- en Faunawet. Vastgesteld d.d. 12 december 2001. Staatsblad 2001, nr. 656.

Broekhuizen S., B. Hoekstra, V. van Laar, C. Smeenk & J.B.M. Thissen, 1992. Atlas van de Nederlandse zoogdieren. Stichting uitgeverij van de KNNV, Utrecht.

Dienst Landelijk Gebied, 2006. Handreiking flora en faunawet.

Europese Gemeenschappen, Richtlijn no. 79/409 inzake het behoud van de Vogelstand. Brussel, 1979.

Europese Gemeenschappen, Richtlijn no. 92/43 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna. Brussel, 1992.

Flora- en Faunawet. Vastgesteld d.d. 25 mei 1998. Staatsblad d.d. 14 juli 1998, nr. 402.

Huizenga C.E., R.W. Akkermans, J.C. Buys, J. van der Coelen, H. Morelissen & L.S.G.M. Verheggen, 2010. Zoogdieren van Limburg, verspreiding en ecologie in de periode 1980 - 2007. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Ministerie van Volkshuisvesting. Ruimtelijke Ordening en Milieu, 2004. Nota Ruimte.

Verdrag inzake het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijke milieu in Europa. Bern, 1979.

SAB Arnhem BV, 2009. Quick scan flora en fauna, Centrum Brunssum, Gemeente Brunssum.

www.limburg.nl

www.lnv.nl

www.waarneming.nl

Bijlage 1 Achtergrondinformatie vleermuizen

Bijlage 1: Informatie Gewone dwergvleermuis (Ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie)

Naamgeving

Nederlands: Gewone dwergvleermuis

Wetenschappelijk: *Pipistrellus pipistrellus*

Soortgroep

Nederlands: Zoogdieren

Wetenschappelijk: Mammalia

Voorkomen

Wijze van voorkomen: regelmatige voortplanter

Trend (voortplanting): niet afgenomen

Zeldzaamheid (voortplanting): algemeen

Beschrijving

Veel mensen zullen de **gewone dwergvleermuis** (*Pipistrellus pipistrellus*) kennen als de kleine, grillig fladderende, vleermuis die ze 's avonds boven de tuin of de straat zien vliegen. In vrijwel elk dorp of stad is wel ergens een verblijfplaats, meestal in rustige buitenwijken of randen van de bebouwde kom, maar soms ook in drukke stadscentra.

Van de vijf Europese soorten uit het geslacht *Pipistrellus* van de familie Vespertilionidae, komen in Nederland de gewone dwergvleermuis (*P. pipistrellus*) en de ruige dwergvleermuis (*P. nathusii*) voor. De gewone dwergvleermuis is een zeer kleine, roestbruine tot donkerbruine vleermuis met donkerbruine of zwarte oren, een romplengte van niet meer dan vijf cm en een gewicht van 3,5 tot 8 gram. De naar verhouding lange, smalle vleugels (spanwijdte 18 tot 24 cm) maken dat ze in de vlucht groter lijken dan ze zijn. De soort kan verward worden met de ruige dwergvleermuis, maar is iets kleiner en lichter van kleur en heeft geen beharing op de bovenzijde van de staartvlieghuid en op de onderzijde van de dijbenen.

Ecologie

De gewone dwergvleermuis leeft in gesloten tot half open landschappen, in kleinschalige landbouwgebieden, in dorpen, steden, parken en tuinen. Deze vleermuis jaagt relatief snel, is wendbaar in een grillige vlucht met veel bochten en lussen, en vliegt daarbij op enige afstand (1 tot 8 m) langs de vegetatie, op een hoogte van gemiddeld 2 tot 5 m, maar soms wat hoger. Het dier jaagt in de beschutting van opgaande vegetatie, binnen de bebouwing in tuinen en bij straatlantaarns, boven water, in bossen en langs bosranden, in en langs lanen, bomenrijen, singels, houtwallen en holle wegen. De gewone dwergvleermuis vangt kleine prooidieren uit de lucht met behulp van zijn vleugels en staartvlieghuid, waarbij vooral muggen, dansmuggen, maar ook schietmotten, haften, gaasvliegen, nachtvlinders en soms kleine kevers worden gegrepen. Gedurende het hele jaar worden vooral gebouwen als verblijfplaats gebruikt. Begin mei groeperen de vrouwtjes zich in kraamkolonies, die een netwerk aan verblijfplaatsen bewonen. In de kraamkamers worden de jongen geboren en grootgebracht. Ieder vrouwtje krijgt één jong per jaar. De verblijfplaatsen worden in spouwmuren gevonden, maar ook achter betimmering en daklijsten of onder dakpannen. De aantallen dieren in een verblijfplaats binnen het netwerk van een kraamkolonie kan variëren van enkele tientallen tot meer dan tweehonderd. Gewone dwergvleermuizen gebruiken de verblijfplaatsen van het netwerk plaatstrouw, maar verhuizen daarbinnen vaak. Al na enkele dagen worden ook de jongen mee verhuisd. Mannetjes bezetten in de bebouwde omgeving een territorium. Hier wordt vooral tussen eind augustus en begin oktober fanatiek gebaltst. Ergens binnen dit territorium wordt een paarplaats gezocht. De precieze locatie is moeilijk vast te stellen; het gaat dan om spleten en gaten in gebouwen, plekken die in de winter door kleine groepen ook als winterverblijf worden gebruikt. Overwinterende dieren verblijven vooral in gebouwen, in spouwmuren, achter daklijsten en onder dakpannen, maar ook in spleten in muren van forten. Daarnaast gebruiken ze onderaardse kalkgroeven als winterslaapplaats. Ze kiezen meestal vorstvrije, wat warmere en droge plaatsen. Ze overwinteren alleen of in kleine groepen, maar er komen ook massale winterverblijven voor. Er is geen duidelijke winterslaaperperiode aan te geven. In de relatief milde winters in ons land zijn ze vaak wakker en dan gaan ze op jacht. Bij vorst zoeken de dieren verwarmde huizen op. In het westen van Europa gedraagt de gewone dwergvleermuis zich als standvleermuis. Ze overwinteren op gemiddeld 15 tot 25 km van het zomergebied. In het koudere klimaat van Europees en Centraal Rusland trekken ze weg over soms grote afstanden (tot 1100 km).

Verspreiding

De gewone dwergvleermuis komt in vrijwel heel Europa voor, noordelijk tot in Zuid-Scandinavië, oostelijk tot in ver in Rusland en in de Kaukasus. In Scandinavië is de soort veel zeldzamer dan de kleine dwergvleermuis, (*P. pygmaeus*), die daar algemeen voorkomt. Ook in het zuiden van Europa zijn de waarnemingen verspreid en schaars, terwijl de kleine dwergvleermuis daar talrijk en wijd verbreid is. In Nederland is het de meest algemene vleermuis met een ruime verspreiding over het gehele land. De aantallen worden geschat op 300.000 tot 600.000 dieren. Schattingen van de Europese populatie zijn niet bekend.

Bescherming

De gewone dwergvleermuis is in ons land zeer algemeen en niet bedreigd. Deze vleermuis wordt vrijwel altijd aangetroffen bij inventarisaties rondom gebouwen in het kader van de Flora- en Faunawet. Dikwijls gaat het ook om deze soort als er klachten komen over 'overlast' van vleermuizen.

Bronnen

Deskundigheid

Deskundigen aangewezen op grond van artikel III, lid, 5 van de Overeenkomst voor de Bescherming van Populaties van Europese Vleermuizen (Bats Agreement). Zoogdiervereniging. Regionale Vleermuiswerkgroepen.

Literatuur

- Bal, D., H.M. Beije, M. Fellingner, R. Haveman, A.J.F.M. van Opstal & F.J. van Zadelhoff (2001). Handboek Natuurdoeltypen (tweede, geheel herziene editie). Rapport Expertisecentrum LNV nr. 2001/020.
- Dietz, M. & M. Weber (2000). Baubuch Fledermäuse. Eine Ideensammlung für fledermausgerechtes Bauen + CD-ROM. AK Wildbiologie an der Justus-Liebig-Universität Gießen.
- Limpens, H., K. Mostert & W. Bongers (red.) (1997). Atlas van de Nederlandse vleermuizen. 2e druk. KNNV Uitgeverij, Utrecht. Limpens, H.J.G.A. (2002-2005). Cursusmaterialen t.b.v. de cursus "vleermuizen en planologie". Zoogdiervereniging VZZ/EcoConsult & Project Management.
- Limpens, H.J.G.A., P. Twisk & G. Veenbaas (2004). Met vleermuizen overweg. Brochure over vleermuizen en de wijze waarop bij planning, aanleg, reconstructie en beheer van wegen praktische invulling kan worden gegeven aan de wettelijke zorgplicht voor vleermuizen. Uitgave Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Rijkswaterstaat, Dienst Wegen Waterbouwkunde, Delft, en de Zoogdiervereniging, Arnhem. 24 pp.
- Lina, P.H.C. & G. van Ommering (1994). Rode lijst van bedreigde en kwetsbare zoogdieren in Nederland. Toelichting op de Rode Lijst. Rapport IKC natuurbeheer nr. 12. Simon, M., S. Hüttenbügel & J. Smit-Viergutz. (2004). Ecology and Conservation of Bats in Villages and Towns. Schriftenreihe für Landschaftspflege und Naturschutz. Heft 77:1-263.